

MAKTABLARDA EKVIVALENTSIZ LEKSIK BIRLIKLARNI O’QITISH ORQALI O’ZGA MADANIYAT HAQIDAGI BILIMLARNI OSHIRISH

Avalboyeva Maftuna Qodir qizi

O’zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktoranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23257310>

Annotatsiya. Mazkur maqolada ekvivalentsiz leksik birliklarning madaniyatlararo muloqotdagi o’rni va ahamiyati, ularning madaniy, tarixiy va ijtimoiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ingliz tilini o’qitish jarayonida ekvivalentsiz leksikani o’rganish orqali o’quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish, turli madaniyatlarga xos tushuncha va qadriyatlarni anglash hamda madaniyatlararo muloqot samaradorligini oshirish masalalari yoritiladi. Ekvivalentsiz leksik birliklarning madaniy kontekstini o’rganishning ta’lim jarayonidagi ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so’zlar: ekvivalentsiz leksika, madaniyatlararo muloqot, lingvomadaniyatshunoslik, tarjimashunoslik, madaniy kontekst, kommunikativ kompetensiya, ingliz tili ta’limi, madaniy qadriyatlar.

Аннотация. В статье анализируются роль и значение безэквивалентной лексики в межкультурной коммуникации, а также её культурные, исторические и социальные особенности. Освещаются вопросы развития коммуникативной компетенции учащихся в процессе обучения английскому языку посредством изучения безэквивалентных лексических единиц, понимания понятий и ценностей, характерных для различных культур, и повышения эффективности межкультурного общения. Обосновывается значимость изучения культурного контекста безэквивалентной лексики в образовательном процессе.

Ключевые слова: безэквивалентная лексика, межкультурная коммуникация, лингвокультурология, переводоведение, культурный контекст, коммуникативная компетенция, обучение английскому языку, культурные ценности.

Abstract. This article examines the role and significance of non-equivalent lexical units in intercultural communication, focusing on their cultural, historical, and social characteristics. It also explores how the study of non-equivalent vocabulary in English language teaching can develop students’ communicative competence, enhance their understanding of concepts and values specific to different cultures, and improve the effectiveness of intercultural communication. The article highlights the importance of understanding the cultural context of non-equivalent lexical units in the educational process.

Keywords: non-equivalent vocabulary, intercultural communication, linguocultural studies, translation studies, cultural context, communicative competence, English language teaching, cultural values.

Zamonaviy tilshunoslikning tarjimashunoslik, lingvomadaniyatshunoslik, lingvomamlakatshunoslik kabi sohalarida uchraydigan hodisalardan biri bo’lgan ekvivalentsizlik tushunchasi boshqa tillarda muqobili yo’qligi bilan ilm-fanga ma’lum. Til madaniyat bilan chambarchas bog’liq ekan, uni madaniyatdan ajratib tasavvur etish mushkul.

Ekvivalentsiz leksik birliklarning madaniy kontekstini tushunish turli madaniyatlardagi so’z va iboralarning nozik ma’nolari va ma’no qirralarini anglash uchun

g’oyat muhimdir. Til madaniyat bilan uzviy bog’liq bo’lib, ko’plab so’zlar boshqa tillarda to’g’ridan-to’g’ri muqobili bo’lmasligi mumkin bo’lgan madaniy ma’nolarni, tarixiy ahamiyatga ega ijtimoiy ta’sirlarni o’z ichiga oladi. Bu leksik birliklar atrofidagi madaniy kontekstni o’rganish orqali o’quvchilar tilning madaniy qadriyatlar, e’tiqodlar va amaliyotlarni qanday aks ettirishi va shakllantirishi haqida teranroq tushunchaga ega bo’lishlari mumkin. Agar o’quvchilar ekvivalentsiz leksik birliklarning madaniy kontekstini anglasalar, ular turli madaniyatlarda tilning boyligi va rang-barangligini his qilishlari mumkin. Bu bilim ularga turli madaniy muhitlarda so’z va iboralarga bog’langan o’ziga xos ma’no va ta’sirlarga hurmat ko’rsatgan holda, madaniyatlararo muloqotni yanada samaraliroq olib borishga imkon beradi. Shuningdek, bu o’quvchilarga so’zma-so’z tarjimalar yoki muayyan atamalarining madaniy ahamiyati haqida xabardorlik yetishmasligi oqibatida yuzaga kelishi mumkin bo’lgan tushunmovchiliklar yoki noto’g’ri talqinlardan saqlanishga yordam beradi.

Turli madaniyatlardagi so’z va iboralarning nozik farqlari hamda ma’nolarini ularning madaniy kontekstini tushunish orqali anglash madaniyatlararo ongni, hamdardlikni va samarali muloqotni rivojlantiradi. Bu insonlarga kelib chiqishidan qat’i nazar, turli madaniyat vakillari bilan yanada hurmatli, qamrovli va mazmunli munosabatda bo’lish imkonini beradi. Bundan tashqari, ushbu tushuncha tilning madaniy asoslarini chuqurroq o’rganish orqali til malakalarini takomillashtiradi. Bu esa tildan foydalanishni yanada haqiqiy va madaniy jihatdan ahamiyatli qiladi.

Ekvivalentsiz leksik birliklar tarjima qilinmaydigan so’zlar sifatida ham tanilgan bo’lib, ular madaniyatning boshqa tillarda to’g’ridan-to’g’ri muqobili bo’lmasligi mumkin bo’lgan xususiyatlari haqida tushunchalar beradi. Quyidagi omillar o’quvchilarning ekvivalentsiz leksemalar orqali madaniyatni yanada yaxshiroq anglashlariga ko’maklashadi:

Madaniy tushunchalar. Ekvivalentsiz leksik birliklar ko’pincha muayyan madaniyatga xos bo’lgan tushunchalar, qadriyatlar yoki amaliyotlarni aks ettiradi. Ushbu so’zlarni o’rganish orqali o’quvchilar insonlarning xatti-harakatlari va munosabatlarini shakllantiradigan madaniy e’tiqod hamda me’yorlarni teranroq anglashlari mumkin.

Nozik ma’nolar va hissiyotlar. Bir tildagi ayrim so’zlar murakkab his-tuyg’ularni yoki oson tarjima qilinmaydigan nozik ma’nolarni o’z ichiga oladi. Ekvivalentsiz leksik birliklarni o’rganish orqali o’quvchilar turli madaniyatlardagi insonlar ruhiyatiga xos bo’lgan nozikliklarni kashf etishlari mumkin.

Madaniy ustuvorliklar. Tildagi ayrim so’zlarning mavjudligi madaniyatning ustuvorliklari va o’ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi. Ekvivalentsiz leksik birliklar madaniyatda nimaning mavjudligi yoki ahamiyatli ekanligini ta’kidlab, uning ijtimoiy tuzilmalari, urf-odatlar va dunyoqarashiga oydinlik kiritadi.

Kontekst orqali tushunish. Til madaniyat bilan chuqur bog’liq bo’lib, so’zlar ko’pincha tarixiy, ijtimoiy yoki diniy ahamiyatga ega bo’ladi. Ekvivalentsiz leksik birliklar o’quvchilarga madaniyatni shakllantirgan tarixiy va kontekstual omillarning vaqt o’tishi bilan aks ettirilgan ko’zgusini taqdim etadi.

Shaxslararo munosabatlar. Bir tildagi ayrim so’zlar muayyan madaniyatga xos bo’lgan shaxslararo munosabatlar, ijtimoiy dinamika yoki muloqot uslublarining o’ziga xos jihatlarini aks ettirishi mumkin. Bunday so’zlarni tushunish o’quvchilarga turli madaniyat vakillari bilan samarali muloqot o’rnatish va ular bilan o’zaro aloqalarni yaxshiroq boshqarish imkoniyatini yaratadi.

Madaniy oʻziga xoslik. Ekvivalentsiz leksik birliklar jamiyatning merosi, urf-odatlar va jamoaviy xotirasini aks ettirish orqali uning madaniy oʻziga xosligiga hissa qoʻshadi. Ushbu soʻzlarni oʻrganish jarayonida oʻquvchilar madaniyatning betakrorligi va oʻziga xosligi haqida yanada teranroq tushunchani shakllantirishlari, shuningdek, tegishlilik tuygʻusini rivojlantirishlari mumkin.

Umuman olganda, ekvivalentsiz leksik birliklar insoniyat madaniyatining murakkabligi va boyligini aks ettiruvchi til koʻzgusi vazifasini bajaradi. Bunday soʻzlarni oʻrganish orqali til oʻrganuvchilar madaniy xilma-xillikni yanada chuqurroq anglashlari, dunyoqarashlarini kengaytirishlari va madaniyatlararo muloqot koʻnikmalarini takomillashtirishlari mumkin.

Maktablarda ingliz tilini oʻrganishda ekvivalentsiz leksikaning madaniyatlararo muloqotdagi ahamiyati bir qator jihatlardan iborat. Ekvivalentsiz leksika oʻquvchilarga boshqa madaniyatlarda mavjud boʻlmagan tushunchalar, urf-odatlar va qadriyatlarni oʻrganishga yordam beradi. Misol uchun, ingliz tilidagi "thanksgiving" soʻzi nafaqat bir bayramni, balki uning madaniy va tarixiy kontekstini ham aks ettiradi. Bu tushunchalar orqali oʻquvchilar turli madaniyatlar va ularning anʼanalari haqida chuqurroq tushuncha olishadi. Shuningdek, madaniyatlararo muloqot oʻqitish jarayonida ekvivalentsiz leksikaning qoʻllanilishi oʻquvchilarning kommunikativ koʻnikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ekvivalentsiz leksika yordamida oʻquvchilar turli vaziyatlarda oʻz fikrlarini ifoda etishda, toʻgʻri va madaniyatga mos keladigan soʻzlarni tanlashda tajriba orttiradilar. Bundan tashqari, ekvivalentsiz leksikani oʻrganish orqali oʻquvchilar boshqa madaniyatlar va ularning nozik tomonlarini anglab yetadilar, bu esa oʻzaro tushunish va qabul qilish muhitini yaratadi. Bu jarayon madaniyatlararo muloqotdagi tushunmovchiliklarni kamaytiradi va turli millat vakillari oʻrtasidagi aloqalarni mustahkamlaydi. Ekvivalentsiz leksika orqali oʻquvchilar ingliz tilining boyligini va uning madaniyat bilan chambarchas bogʻliqligini tushunishadi. Bu, oʻz navbatida, tilning qanchalik dinamik va oʻzgaruvchan ekanligini koʻrsatadi, shuningdek, til oʻrganish jarayonida madaniy kontekstni inobatga olish muhimligini taʼkidlaydi. Shu bilan birga ekvivalentsiz leksika orqali oʻquvchilar turli tillardagi madaniy unsurlarni qiyoslab oʻrganish imkoniyatiga ega boʻladilar. Bu usul oʻquvchilarga oʻz madaniyatlarini chuqurroq anglash, shuningdek, boshqa madaniyatlar bilan oʻzaro aloqani kuchaytirish imkonini beradi. Madaniyatlararo muloqot va ekvivalentsiz leksika oʻquvchilarning ingliz tiliga qiziqishini ham oshirishga xizmat qiladi. Ular oʻzlarini butun dunyo madaniyati bilan bogʻliq his qilishlari, bu esa til oʻrganish jarayonida motivatsiya yaratadi.

Nafaqat maktablarda, balki taʼlimning har bir bosqichida ingliz tilini oʻrganishda ekvivalentsiz leksikaning ahamiyati juda katta. U nafaqat til koʻnikmalarini rivojlantirishga yordam beradi, balki oʻquvchilarda madaniyatlararo muloqotga tayyorgarlikni ham kuchaytiradi. Bu jarayon, oʻz navbatida, global muhitda muvaffaqiyatli va samarali aloqa oʻrnatishga xizmat qiladi. Madaniyatni anglash va qabul qilish oʻquvchilarga oʻzaro hurmat, hamdardlik va yanada boy munosabatlar oʻrnatish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, ekvivalentsiz leksik birliklarning madaniy kontekstini oʻrganish oʻquvchilarga turli madaniyatlarda inson ifodasi va tajribasining murakkab manzarasini chuqurroq anglash imkonini beradi. Turli jamiyatlarga xos boʻlgan soʻz va iboralarning nozik maʼnolari va ahamiyatini tushunish orqali, insonlar tilning boyligini, madaniy oʻziga xoslikning murakkabligini hamda tilning dunyo haqidagi tasavvurlarimizni aks ettirish va shakllantirishdagi teran usullarini yanada chuqurroq qadrlashlari mumkin.

Ushbu madaniy farqlarni qabul qilish nafaqat muloqot va madaniyatlararo tushunishni kuchaytiradi, balki hamdardlik, hurmat va inson mavjudligining serqirra tabiatiga nisbatan keng nuqtai nazarni rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. D.Block, D.Cameron. Cultural Studies in the Language Classroom. In Cultural Studies, Language, and Language Education. London: Routledge. 2001
2. Kramersch, C. Language and Culture. Oxford: Oxford University Press, 1998
3. Маслова В. А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – Москва: Академия, 2001. – С.35-36.